

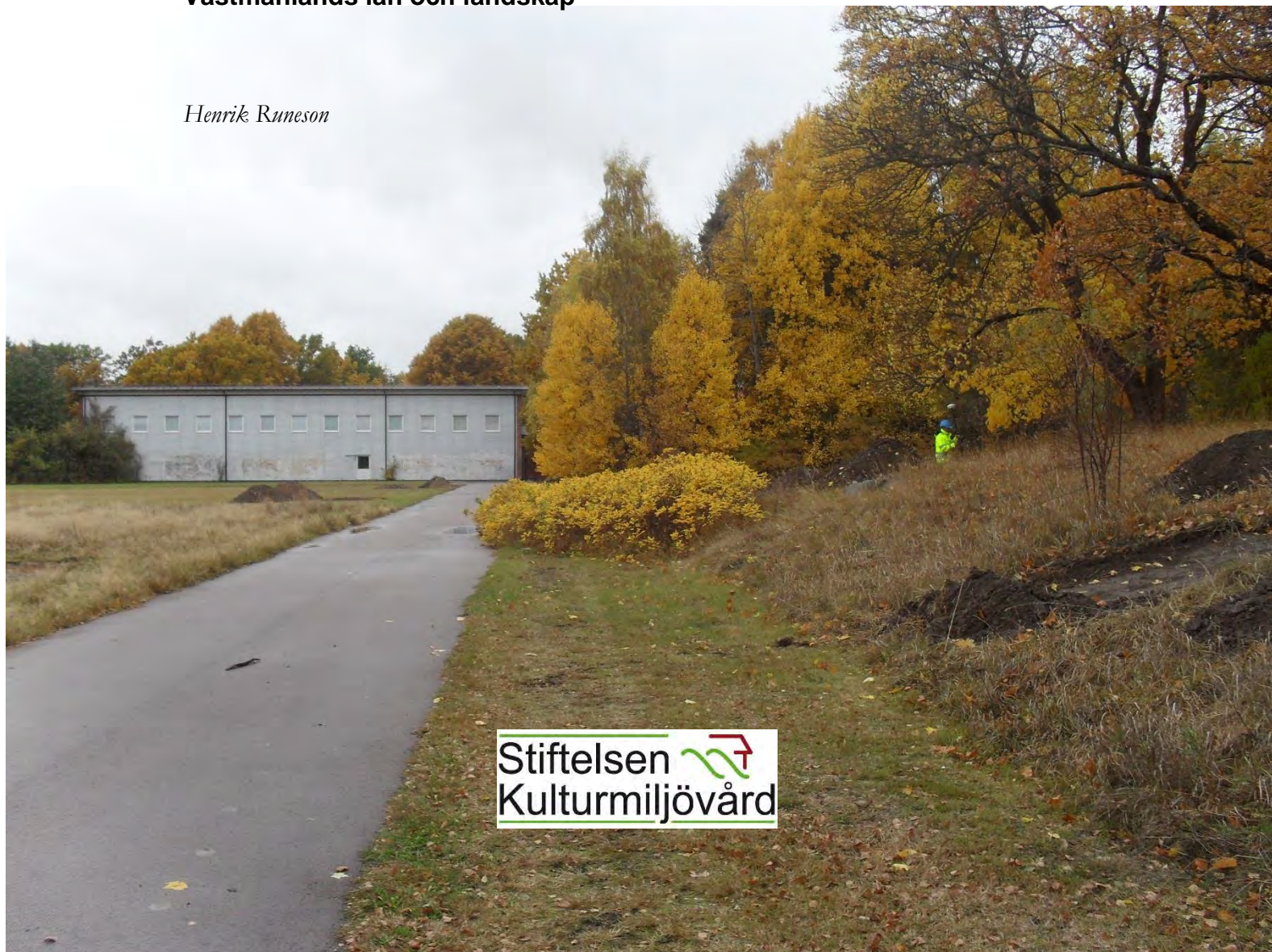
Kvarteret Kungsljuset 2

Områden kring skålgropslokaler och senmedeltida nedslag vid Gideonsbergsskolan

Förundersökning

Fornlämning Västerås 209:1-2, 1202, 1203, 1207, 1215, 1216 och 1218
Kungsljuset 2
Skerike socken (FMIS-socken Västerås)
Västerås kommun
Västmanlands län och landskap

Henrik Runeson

Kvarteret Kungsljuset 2

Områden kring skålgropslokaler och senmedeltida nedslag vid Gideonsbergsskolan

Förundersökning

Fornlämning Västerås 209:1-2, 1202, 1203, 1207, 1215, 1216 och 1218
Kungsljuset 2
Skerike socken (FMIS-socken Västerås)
Västerås kommun
Västmanlands län och landskap

Henrik Runeson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: Östra delen av förundersökningsområdet. Foto: Henrik Runeson

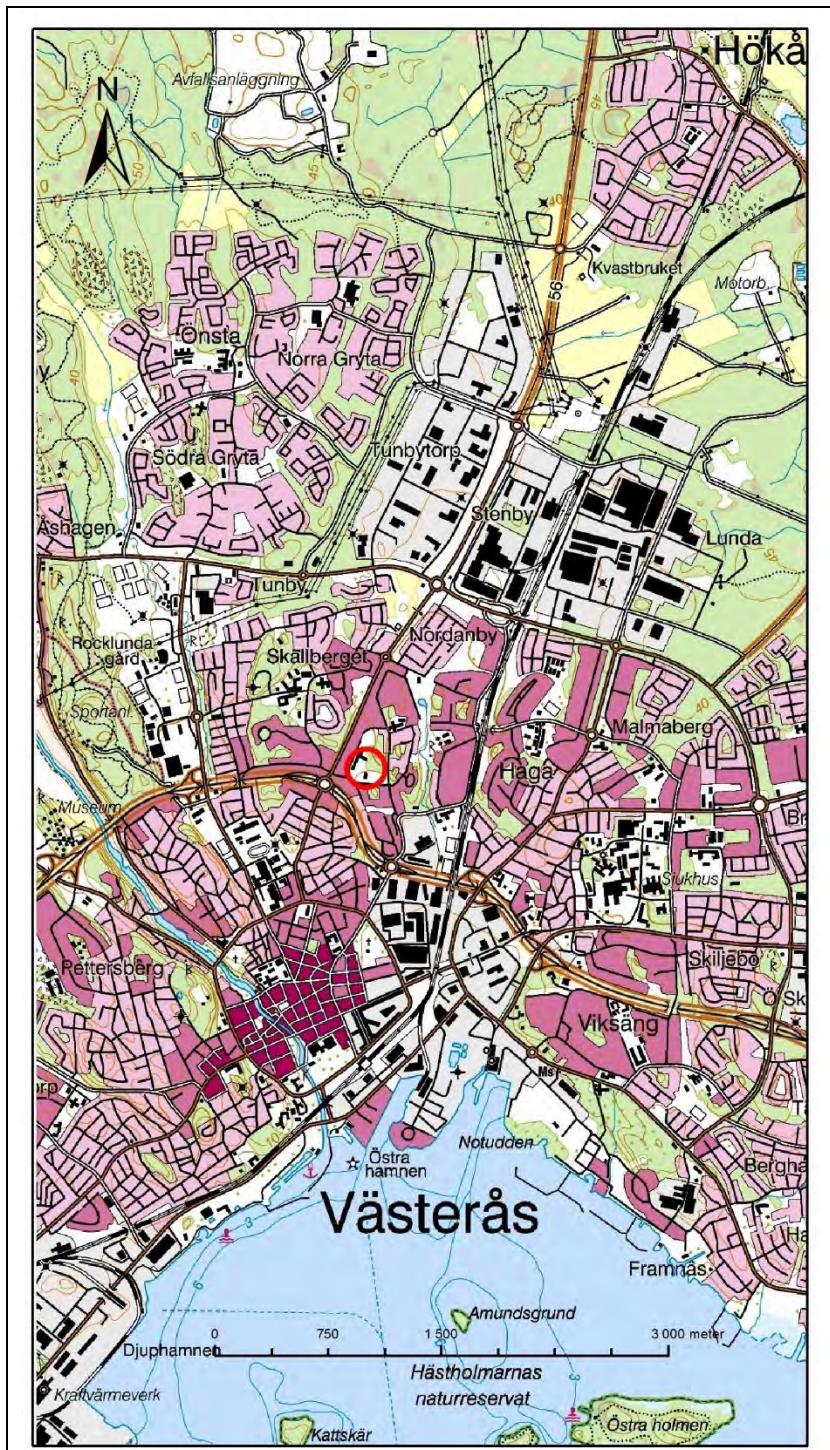
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-335-4

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Genomförande	6
Undersökningsresultat.....	6
Tolkning och utvärdering	9
Referenser.....	10
Otryckta källor.....	10
Ohlsson, A. Arkeoosteolgi	10
Litteratur.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
BILAGOR	11
Bilaga 1. Schakttabell.....	11
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	12
Bilaga 3. ¹⁴ C-analyser	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en röd ring. Utdrag ur Digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

En arkeologisk förundersökning har gjorts i anslutning till ett antal skålgropslokaler, en lägenhetsbebyggelse samt fossila åkrar vid Gideonsbergskolan strax norr om Västerås stadskärna. I ett av de undersökta schakten framkom fragmentariskt bevarade boplatslämningar i form av stolp- och störhål. Ett fragment bränt ben i ett av stolphålen kunde dateras till 1400-talet.

Inledning

Västerås kommun planerar att bygga bostäder inom ett område i och kring den nu delvis nedlagda Gideonsbergskolan. Flera av byggnaderna knutna till skolan kommer att bevaras, liksom huvuddelen av de gröna ytor som ligger omedelbart öster och norr om skolområdet. Inom grönområdet finns ett flertal fornlämningar i form av lokaler med skålgropar kända, dessutom finns övriga kulturhistoriska lämningar som fossila åkrar, sannolikt med tämligen sena dateringar, samt en lägenhetsbebyggelse. Av dessa lämningar är det endast lägenhetsbebyggelsen som i FMIS har en utsträckning som direkt berör det tänkta exploateringsområdet. Några av skålgropslokalerna är dock belägna synnerligen nära förundersökningsområdet. Därför bedömdes det som sannolikt att fornlämning i samband med dessa, främst i form av boplatslämningar, skulle kunna påträffas inom den tänkta exploateringsytan. Det område som utpekades av länsstyrelsen som aktuellt för förundersökning var ca 8 500 m².

Målsättning och metod

Förundersökningens syfte var i första hand att avgränsa fornlämningarna, det vill säga att fastställa dessas utbredning inom planområdet. Om fornlämning påträffades skulle dess omfattning, karaktär och bevarandegrad fastställas inom ramen för förundersökningen.

Topografi och fornlämningsmiljö

Planområdet ligger på en nivå av 20–25 meter över havet och domineras av plangjordade områden och gräsmattor, men i norra delen finns en mindre yta beväxt med större lövträd. Grönområdet i öster och norr består av ett mindre höjdparti, delvis täckt av hållmark.

Inom ett stråk i norra delen av Västerås tätort finns rikligt med lämningar av bronsålderskaraktär i form av skärvstenshögar och skålgropslokaler. Förutom de i grönområdet vid Gideonsberg belägna skålgropslokalerna Västerås 209:1-2, 1202, 1203, 1207 och 1216 finns även fler lokaler med skålgropar i förundersökningsområdets närhet, som exempelvis fornlämningarna Västerås 208:1 och 210:1. Skärvstenshögar förekommer också, om än i mindre antal. Ca 500 m norr om planområdet gjordes 1991 en förundersökning där schakt drogs i anslutning till en skärvstenshög, Västerås 234:1. Inget av antikvariskt intresse framkom dock i schakten (Wilson 1991). I öster ligger ett större område vid Skallberget som omfattades av en utredning i form av en inventering år 2004 (Hermodsson 2004). Här kunde fornlämningsbilden dramatiskt kompletteras,

från 10 fornlämningar till 90 stycken. Den kategori som dominerade var just skålgropslokaler, och på en av platserna, ca 600 m väster om förundersökningsområdet, fanns också hällristningar bl.a. i form av en skeppsfigur (Västerås 1185). De skålgropslokaler som ansluter till förundersökningsområdet skulle kunna indikera närhet till boplatser eller lämningar efter andra typer av aktiviteter samtida med skålgroparna.

I anslutning till förundersökningsområdet finns också övriga kulturhistoriska lämningar i form av två fossila åkrar vilka enligt FMIS troligen är av sentida karaktär (Västerås 1215 och 1229) samt en lägenhetsbebyggelse, en torplämning (Västerås 1218) och uppgift om Gideonsbergs gårdstomt (Västerås 209:2). Läget för gårdstomten är dock tveksamt, på en karta över Västerås stad och ägor från 1854 upprättad av Gustaf Liunggren ligger bebyggelsen för gården ca 200 m öster om markeringen för Västerås 209:2.

Genomförande

Det område som av länsstyrelsen utpekats som aktuellt för den avgränsande förundersökningen är ca 8500 m² stort. I syfte att lokalisera anläggningar och fynd, grävdes sökschakt med maskin. Schakten rensades därefter med handredskap (fyllhammare) och i vissa fall med skårslev. Sökschaktsgrävningen koncentrerades till de delar som föreföll minst störda av sentida aktiviteter. Totalt 20 schakt med en total yta på ca 300 m² togs upp. Samtliga påträffade anläggningar kom att undersökas till 50 % genom att grävas i profil.

Schakt, anläggningar, topografiska objekt och fynd dokumenterades genom klassificering och inmätning med hjälp av GPS (GNSS med nätverks-RTK). För lagring av mätdata och kontextregistrering används Intrasis Explorer. Anläggningar dokumenterades genom profilritning i skala 1:20, beskrevs i text och fotograferades.

Undersökningsresultat

I de 20 undersökta schakten framkom fornlämningsindikerande anläggningar i ett. I övriga schakt påträffades inget av antikvariskt intresse. Lagren i de schakt som inte låg i naturmark var i huvudsak omrörda i samband med sentida verksamheter.

Schaktet S290, vilket innehöll anläggningar i form av stolphål och störhål, låg i områdets nordvästra hörn, i en yta bevuxen med lövträd mellan en cykelbana i norr och en parkeringsplats till skolan i söder. I schaktets södra del fanns direkt under torven ett mindre fyllnadslager medan det i norra delen under ett mylligt lager i den leriga silten framkom fyra anläggningar i form av stolp- eller störhål A309, A326, A336 och A349 (se bilaga 2). Då anläggningarna snittades kunde det konstateras att de endast hade ett ringa djup, mellan 0,07 och 0,12 m. Färgningarna, som bestod av mörkbrun silt, var dock mycket distinkta i sin karaktär. I toppen av stolphålet A309 påträffades ett bränt ben (F1). Benet, med en vikt av 0,6 g, kommer från ett rörben av ett mellanstort däggdjur (Ohlsson, muntligen) och sändes till ¹⁴C-analys i syfte att datera anläggningen. Benet kunde dateras till senmedeltid (1390–1490 e.Kr kal 2 sigma). Detta tyder på att anläggningarna, som utseendemässigt och rumsligt har ett tydligt samband med varandra, kan kopplas till verksamheter från denna tid

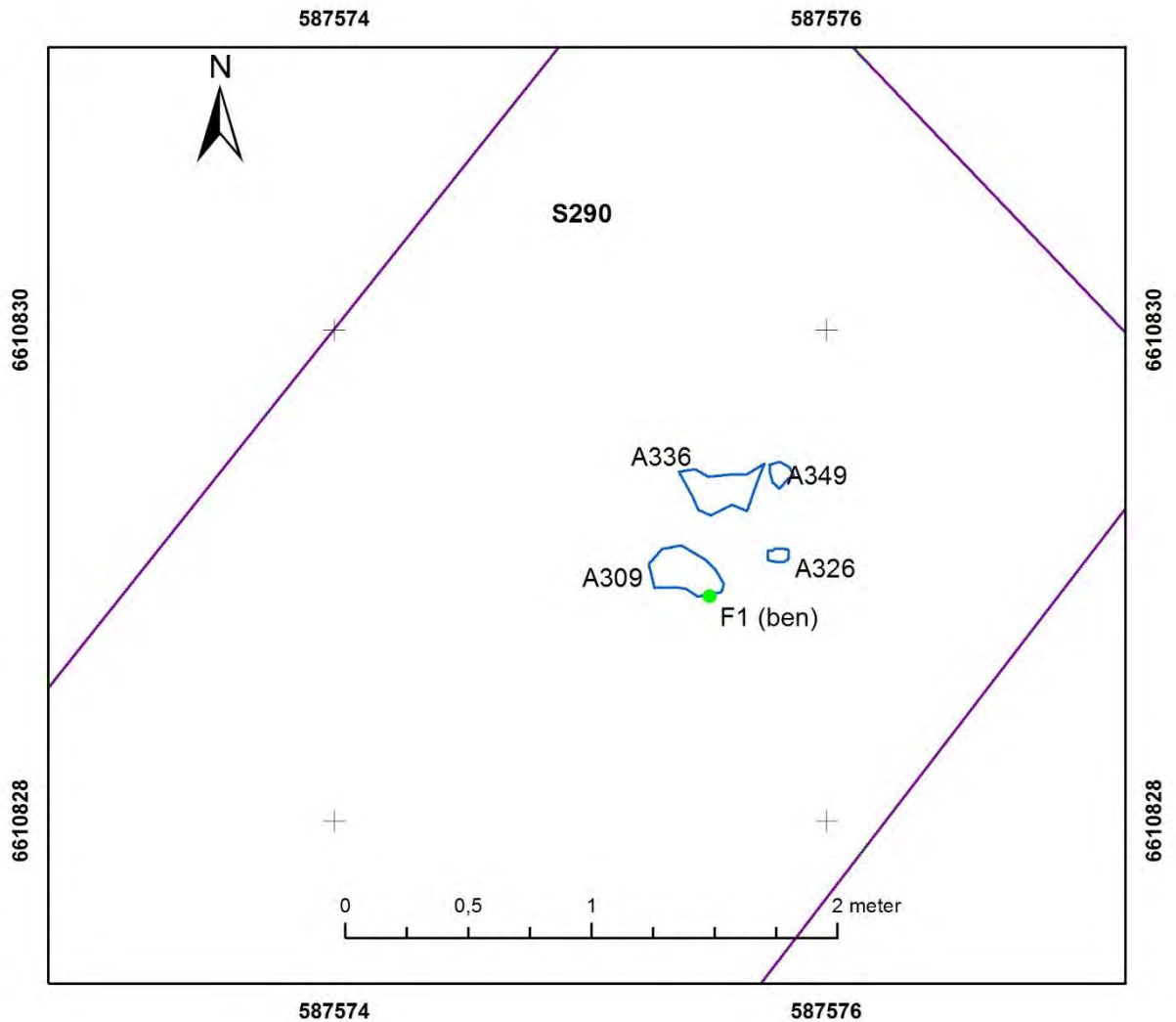

Figur 3. Läget för schaktet S290 med stolphål/störhål. Schaktet låg närmast korsningen av cykelvägen och vändplatsen i högra delen av bilden. Foto från norr av Henrik Runeson.

Figur 4. De fyra stolphålen/störhålen i schakt 290 efter profilgrävning. Profil från norr. Foto: Henrik Runeson

Figur 5. Läget för de fyra stolphålen/störhålerna i schakt S290. Skala 1:50.

Tolkning och utvärdering

Vid förundersökningen framkom inga spår av de fornlämningar som angränsade till förundersökningsområdet. Endast i ett schakt fanns fornlämningsindikerande fynd, fyra stolphål/störhål samt ett fynd av ett fragmentariskt bränt däggdjursben. De sporadiska lämningar som påträffades ger ett svagt underlag för vidare tolkningar av vilka verksamheter som bedrivits på platsen. Dateringen till 1400-tal är dock intressant, då det möjligen kan indikera att platsen haft samband med Västerås stad, som vid denna tid låg ca 1,5 km söder om det nu förundersökta området.

Referenser

Kartor

Karta över staden Västerås med dertill lydande egor. 1854. Upprättad av G Liunggren.

Otryckta källor

Ohlsson, A. Arkeosteologi.

Litteratur

Hermodsson, Ö. 2004. Skallberget i Västerås – en rik kulturmiljö. Rapport från en fältinventering under september – oktober 2004. Specialinventering. Norra och Södra Skallberget, Västerås stad, Västmanland. Västmanlands läns museum. Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2004:A67.

Wilson, L. 1991. Arkeologisk förundersökning. Gideonsberg, fornlämning 234, Skerike socken, Västerås kommun, Västmanland. Riksantikvarieämbetet. Byrån för arkeologiska undersökningar, Uppsala. Rapport. Dnr 3479/91.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM13108
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1859-13, 2013-09-13.
<i>Undersökningsperiod:</i>	2013-10-08–10-10.
<i>Exploateringsyta:</i>	Ca 11 000 m ²
<i>Personal:</i>	Henrik Runeson (projektledare), Christian Gatti (arkeolog)
<i>Belägenhet:</i>	Kvarteret Kungsljuset 2, Skerike socken (FMIS-socken Västerås), Västerås kommun, Västmanlands län och landskap
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G 2i SV
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF99TM
<i>Koordinater:</i>	x 6610640, y 587500
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS (GNSS)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	VLM :11 stycken digitala fotografier.
<i>Fynd:</i>	Ett fynd: (F1) användes för ¹⁴ C-datering. Inga ytterligare fynd samlades in.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag/topografiskt läge	Längd x bredd m	Djup, m	Anmärkning	Fynd/anläggning
201	Parkmark, torv 0,05 m	7,5×2,0	0,40	Brunjord, ca 0,30 m djup följd av tämligen stenig gråbrun silt.	-
205	Parkmark, torv 0,10 m	7,5×2,0	0,50	Brunjord, ca 0,25 m djup följd av sandig grågul silt.	-
209	Skogsmark, torv 0,05 m	9,0×2,3	0,35	Brunjord, ca 0,20 m djup följd av brungul silt. Beläget i sydsluttning mot planare mark.	-
216	Fotbollsplan, grässvål 0,05 m	6,0×1,8	0,45	Påfört sandlager, ca 0,15 m djupt, påförd mylla 0,20–0,25 m följd av lager med grus och sprängsten.	-
220	Skogsmark, torv 0,05–0,10 m	6,7×2,2	0,35–0,40	Brunjord 0,20 m djup följd av gråbrun silt. Enstaka stenar 0,05–0,40 m stora.	-
224	Fotbollsplan, grässvål 0,10 m	5,6×1,8	0,50	Påfört sandlager, ca 0,10 m följt av mylla 0,20 m och sandig silt.	-
228	Skogsmark, torv 0,05–0,10 m	4,0×2,0	0,25	Grusig gråbrun silt med småsten. I södra delen av schaktet är lagren omrörda. En stenrad av tuktade stenar, 0,40x0,10 m stora begränsar idrottsplatsen. Beläget i sydsluttning mot planare mark.	-
232	Fotbollsplan, grässvål 0,10 m	4,0×2,0	0,45	Påfört sandlager 0,05 följt av mylla och kolstybb? Undertill ett grusigt sandlager med sprängsten.	-
236	Skogsmark, torv 0,05 m	2,0×2,0	0,20	Påfört grus. Parallellt med idrottsplatsen finns en sentida stenrad. Undergrunden bestod av sandig silt.	-
240	Skogsmark, torv 0,05–0,10 m	6,0×2,0	0,45	Större delen av schaktet innehåller en grusad yta för en stig, 0,10 m djup, följd av ett tunt påfört sandlager ca 0,10 m djupt, vilken syntes direkt under ett tunt vegetationslager.	-
244	Gräsmatta, grässvål 0,10 m	3,5×2,5	0,40	Mylla, 0,10 m djup följd av grus och sand. Samtliga lager är påförda.	-
248	Gräsmatta, grässvål 0,05 m	4,9×2,0	0,30	Gruslager och i norr gammal asfalt 0,10 m följt av stenigt grus.	-
252	Skogsmark, torv 0,05–0,10 m	7,2×2,0	0,30	Brunjord, 0,10 m djup följd av något grusig ljusbrun silt. Gränsar i SV mot stenlagd bakgård till skolan.	-
256	Skogsmark, torv 0,05–0,10 m	8,0×2,0	0,35	Brunjord, 0,10 m djup följd av något grusig ljusbrun silt. Gränsar i SV mot stenlagd bakgård till skolan.	-
260	Skogsmark, torv 0,10 m	6,0×2,0	0,45	Brunjord, 0,20 m djup följd av grusig silt med stenar, 0,10–0,25 m stora.	-
264	Skogsmark, torv 0,10 m	5,2×2,0	0,45	Brunjord 0,25 m djup följd av brungul lerig silt. I S påfört gruslager, troligen avplanad yta med parkeringsplats 3 m mot S.	-
268	Skogsmark, torv 0,10 m	8,0×2,0	0,40–0,60	I sydsluttning. Mylla 0,30–0,45 m tjock, troligen påförd. I botten lerig silt med enstaka stenar.	-
272	Skogsmark, torv 0,10 m	11,0×2,0 +5,0×2	0,50	Omgivet av större lövträd i sydsluttning mot skolparkering. Brunjord 0,30 m, i södra delen ett påfört mörkt gruslager, 0,15 m djupt. Under detta tämligen grusig silt.	-
278	Skogsmark, torv 0,10 m	10,0×2,3	0,60	Brunjord 0,20–0,30 m djup följd av och stenig grusig silt.	-
282	Skogsmark, torv 0,10 m	7,0×2,0	0,45	Omedelbart söder om cykelväg. Brunjord 0,35 m följd av brunrå silt. Enstaka stenar 0,20 m stora.	-
286	Skogsmark, torv 0,10 m	5,0×2,0	0,60	Mylla 0,45 m tjockt, troligen påförd och under denna ljusbrun lerig silt.	-
290	Skogsmark, torv 0,10 m	7,0×2,0	0,40–0,55	I södra delen kom under torven och ca 0,05 m mylla ett 0,15 m tjockt lager av grus och småsten. Detta lager upphör efter drygt halva schaktet. Under myllalagret fanns ljus gråbrun lerig silt. I norra delen av schaktet framkom 4 anläggningar: 2 stolphål och 2 störhål. I ett av stolphålen påträffades ett bränt ben.	A309, A326, A336 och A349

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Anmärkning
309	Stolphål	0,40×0,35	0,12	Mörkfärgning, stolphålsbotten, oval. Fyllningen består av mörkbrun silt. I toppen av anläggningen framkom ett bränt ben (F1) och enstaka bitar bränd lera.
326	Störhål	0,10×0,10	0,10	Liten, rund mörkfärgning med en fyllning av mörkbrun silt.
336	Stolphål	0,32×0,25	0,07	Oval mörkfärgning med en fyllning av mörkbrun silt.
349	Störhål	0,10×0,10	0,05	Liten, rund mörkfärgning med en fyllning av mörkbrun silt.

Bilaga 3. ¹⁴C-analyser

Lab. nr	Prov nr	Anl. nr	Anläggningstyp	Material och kontext	¹⁴ C-ålder BP	δ ¹³ C ‰ PDB	Kalibrerad 1 sigma	Kalibrerad 2 sigma
Ua-48306	1	309	Stolphål	Bränt ben (däggdjur)	470±39	-24,3	1415–1450 e.Kr.	1390–1490 e.Kr.

Kalibreringar enl. Stuiver, Long & Kra 1993.